

באר הגולה למהר"ל מפראג

הקדמה

במה ששלימות האדם בידיעת ובהשגת הנמצאים, היה יותר ראשונה לדעת ולהשיג מהות עצמו ולא יהיה סכל בהשגת עצמו. ובאמת השגה זאת לא קלה היא, כי לא רבים יחכמו בהשגה זאת היא השגת מדריגת עצמו. ואם קלותה היא מצד עצם השגה הזאת, כי רק יפתח עינו ימצא הוא לעצמו כי לא רחוק הוא ולא בשמים להכיר ערך מציאות עצמו אשר אין דבר קרוב יותר מזה. אך רוב בני אדם ישיגו השגה הזאת בחלוף מה שהוא, כי יערוך עצמו לראשונים ויאמר כי גם לו לב, והימים הראשונים אינם טובים מאלה, כי החכמה שנטע יוצר הכל הלא ממקום אחד בא כי אישי המין אחד הוא, והמכשלה הזאת תחת ידם. אך החכמים הם יודעים ערך עצמם לא יעבורו משפט בממונם ומכ"ש בגופם. וזהו נקרא ערך החכמים כאמרם במסכת עירובין (נ"ג, א') אמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא מחט נקב סדקית ראשונים ר"ע אחרונים ר"א בן שמוע איכא דאמרי ראשונים ר"א בן שמוע אחרונים ר' אושעיה בריבי ואנו כמלא נקב מחט סדקית אמר אביי ואנן כסיכתא בגודא לגמרא ואמר רבא ואנן כאצבעתא בקירא לסברא ואמר רב אשי ואנן כאצבעתא בבירא לשכחה ע"כ, הרי הם הודו ולא בושו ונתנו שעור לראשונים וגם לאחרונים והודו בשלהם. ועתה ראה איך שערו הדורות, כי בארו שהראשונים היו כלם שכל, כי האדם הוא מגוף ושכל ובדורות הראשונים גבר כח השכלי על הגוף והיה ידו על העליונה עד שהיה להם לב רחב לקבל החכמה ולא היה להם מונע מן הגוף. ומדמה זה לפתח רחב אשר הפתח עשויה לקבל. ואמר לב הראשונים דומה לפתחו של אולם כי פתחו של אולם עשרים אמה ופתח זה יותר מן הראוי לפתח כי הפתח הוא עשרה כדקיימא לן לענין עירוב (שם ב', א') והרחב מעשר אמות ימעט, כי יותר מכן נראה כפרצה. וכאשר גובר השכל על הגוף אז הכח אשר מקבל המושכלות דומה לפתח שהוא פתוח יותר ממה שראוי דהיינו עשרה שהוא ראוי, ומאחר דמפיק מן עשרה אוקמיה אעשרים שהוא שני פעמים עשרה. והאחרונים כפתחו של היכל, פי' הפתח כראוי דהיינו עשרה אמה ולא היה כאן דבר פחות מפתח אפילו דבר מועט. וכך היו דורות ההם היה שכל שלהם כראוי דהיינו פתוח לקבל, ולא היה גובר השכל על הגוף רק היה הערך והיחוס בין השכל והגוף נשאר כראוי מבלי פחות ותוספת ומה שמדמה לב ראשונים לפתחו של אולם ואחרונים לפתחו של היכל והרי אדרבא היכל יותר במעלה מן האולם ואם כן למה היה אולם פתחו עשרים והיכל פתחו עשרה אין זה קשיא כי גם בהיכל ואולם הוא כך שכמו שאמרנו אצל האדם כאשר הוא כולו שכל יאמר שכלו רחב הרבה כך היה באולם כי קדושת

האולם אינו במעלה העליונה כמו קדושת ההיכל שהוא יותר במעלה. ולפיכך היה פתח האולם יותר מעשרה כי קדושה זאת נמצאת לגמרי בעולם ברוחב הזה, ולפיכך היה פתח האולם עשרים אמה. אבל פתח ההיכל היה כראוי שהיה עשרה אמה. כי קדושת ההיכל יותר במעלה, וקדושה זאת נמצא בעולם לפי הראוי מה שיהיה נמצא בתחתונים אשר הם בעלי גוף. ולא היה גובר הקדושה העליונה הזאת בפרצה יתירה, ולא היה גובר ג"כ הגוף למעט הקדושה, רק היה משוער כראוי. ואם כן קדושת האולם שהיא קדושה למטה היה נמצא ברוחב יותר, והיה הפתח עשרים אמה. כי לעולם הקדושה העליונה שאין שייך לגופים התחתונים אינו גובר. וכאשר תעמיק בזה תמצא, כי לב בני אדם שהוא מקבל השכל הנבדל, וקבלת הקדושה האלקית הוא דבר אחד בתכלית עד שאין הפרש כלל ביניהם:

ואמר ואנו כנקב מחט סדקית. פי' כי מדריגת בני אדם עתה הוא מדריגת הגוף שגובר הגוף על השכל, ושעור קבלת השכל כשעור פתח מחט סדקית שהנקב הזה הוא בתכלית הקטנות מה שאפשר ואין נקב יותר קטון, וכך בדורות האלו גובר הגוף על השכל ולא נמצא השכל רק מה שהוא מוכרח להיות לפי צורת האדם. כי האדם במה שהוא אדם אי אפשר שלא יהיה לו שכל, דאם כן היה נמשל כבהמות נדמה. ומאחר ששכלו רק בשביל שיהיה נקרא עליו שם שכל, שעור שלו ביותר קטון כדי שיתקיים בו שם שכל, וזהו שעור הדור הזה שהרי הגוף גובר על השכל. אמנם מה שאמר אביי ואנן כסיכתא בגודא לגמרא. פי' המושכלות והחכמות אשר הם עמוקות, ואי אפשר ששיג אותם האדם בעצמו כי אם מרבו אשר רבו ג"כ קבלם, אי אפשר לנו לעמוד עליהם רק מעט מעט, ומן אלו המושכלות העמוקות נכנס בלבינו, רק כמו שיכנס היתד בעץ קשה, שהוא נכנס בו מעט במקום אשר העץ הוא קלוש וטוב לקבל, כך מאותם המושכלות יכנסו אל לבינו מה שהוא קלוש וטוב לקבל לא עיקר הדבר. והוסיף רבא ואנן כאצבעתא בקירא לסברא. פי' המושכלות שהאדם משיג מעצמו ואין צריך לזה קבלת רב שאינה רק סברא בלבד, הוא כאצבע בקירא. שמי שנותן אצבע בקירא אע"ג שהאצבע חקוק בקירא יכול להטותו לכל צד שירצה, אף הסברא שלנו אינו סברא ברורה שלא יוכל האדם להטות לצד אחר לכל מקום שירצה, אבל יכול האדם להטות הסברא לכל צד שירצה מפני שאינה סברא חזקה שיש לה קיום מבלי נטות ימין ושמאל. והוסיף רב אשי ואנן כאצבעתא בבירא לשכחה. שאין החכמה שאנו משיגין עומדת בנו שלא יהיה לה הסרה בקלות, רק עומדת בנו כאצבע בבירא שאין לאצבע דביקות לשם והוא קל ההסרה, ומה שקבל לא נקרא זה קבלה כלל לקלות ההסרה. הרי שהם נתנו אשם נפשם, שנפש האדם הוא חסר מן הראוי. ואם היו מי החכמה הלך וחסור מן דורו של ר"א בן שמוע עד רבי יוחנן, שלא היו מן ר"א עד רבי יוחנן רק כמו ב' דורות או ג' דורות על היותר, שהרי רבי היה תלמידו של רבי אלעזר בן שמוע כדאיתא ביבמות בפרק הערל (פ"ד א') ור' יוחנן היה תלמידו של רבי כדאיתא בפרק אלו טריפות בשמעתא דדרוסה (חולין נ"ד, א') והרי לא היו רק ב' או ג' דורות

על היותר. ומה היה עד הנה, שיבשה הארץ בכללה ולא נמצא לחלוחית חכמה. ולא הניח לנו רב יוחנן לעשות בדורות אלו יחוס וערך מה. ודבר זה שהוא מעוט שכלנו הסבה הוא, שדברי הראשונים לנו כספר החתום, ויותר מזה במקום שדברו בחכמות שנעלם ממנו עומק חכמתם והשגתם. ואף אם נבין מה מדבריהם, אל יחשוב האדם כי באנו עד הקצה או עד האמצע, כי כבר הודה אב"י ואנן כסיכתא בגודא לגמרא, ולא השאיר לנו אב"י הוראה על עצמינו. ולכך כאשר ימצא מי מדברי הראשונים דברים רחוקים מן הדעת ומן השכל אשר נטוע בנו, ויחשוב בדעתו מחשבת זר על הראשונים, אין זה רק לסכלות החושב אשר הוא סכל בשתים, יסכל במה שאינו יודע להבין דברי חכמת הראשונים, ויסכל בעצמו יחשוב עצמו חכם ובעל מדע, שאל"כ היה אומר כי לאשמת הדור האחרון הוא כמו שהוא האמת. ואם יאמר כי כל החכמים בדור הזה כבלי מדע וכל הנבונים כבלי השכל נגד הראשונים, הרי לא יסכל רק באחת שאינו עומד על דברי חכמת הראשונים, אבל יודע ומשיג ערך עצמו ודבר זה נחשב לו חכמה. אשר כבר אמרנו כי לא רבים יחכמו בהשגה זאת אם שהיא קלה שקרוב האדם אל עצמו להכיר אמיתת עצמו, אך הוא כמתנכר ולא ירצה להכיר עצם מדריגתו. אמנם הנותן הודאה על נפשו ולא יעבור דין אונאה על נפשו, חסרונו מכפר לו. וזה כי המכיר והמרגיש בחסרון אשר לו, הרי הוא מרגיש ומכיר המעלה ובזולת זה לא היה מרגיש כלל בחסרון, כי מי שאינו יודע במעלה אינו מכיר בחסרון. ולפיכך היה הכרת החסרון אליו ידיעת המעלה במה, וידיעת המעלה הוא קרוב יותר אליה ממי שאינו מכיר כלל המעלה שאותו אין לו קירוב כלל אל המעלה. וזהו תכלית המדריגה העליונה בדורותינו הכרת חסרונו מן המעלה, ובזה יש לנו קירוב אל מעלת השכל. לא כאשר חושבים עצמינו שלמי השכל, שזהו הרחוק ממנו לגמרי. כי בשר החי הוא מרגיש באיזמל, ובשר המת אינו מרגיש באיזמל, וזה כי במה שאין לו חיים לא ירגיש בחסרון כלל, נמצא כי הכרת חסרונו הוא המדריגה אשר יש לנו. אבל כאשר אנחנו בלתי יודעים ומרגישים כלל שזהו לגודל החסרון בחכמה שהוא אצלינו. ואין צריך להזהיר מזה חכמי ישראל בדור הזה, כי כולם מוזהרים ועומדים בתכלית האזהרה, כי דברי הראשונים הם סיני כל הנוגע בהם ירה או יסקל, ואם הוא רחוק מדעתו יתן אשם נפשו, רק אם פרחו צרעת המינות במצחו ומזהו אסור לדבר. אך מקרוב באו בשערי התלמוד אשר באמת שערינו ננעלו בפני כל איש יודע מבואיו, והמה עברו משער לשער ובדעתם שעמדו על כל בית גנזיו וכל המטמונים ראו, ומצאו בתוכו דברים ראויים להרחיקם, ובשביל זה הוציאו דבת התלמוד אשר תרו אותו, ולא זכרו מה שראוי להם לומר אך חכמי קדם הם אשר עמהם סרה החכמה וחסרה התבונה ונאבד הדעה מבני אדם. ומעתה אם נחריש ימצא לנו חטא ואשמה, כי נשמע דברי בזוי על חכמי עולם, ונשלם רעה תחת טובה, שהם כוונתו לזכות אותנו הדור האחרון ריקי החכמה מחוסרי השכל, ואנחנו נחריש ולא נסיר חרפתם. אבל לבאר הדברים אשר צריך לפרש והם קשים על האדם אשר אינו מבין דבריהם דבר זה אי אפשר, ומכ"ש כאשר האדם מבקש תואנה. אך נבאר קצת

דבריהם והוא יהיה עדות וראיה על שאר הדברים אשר דברו גם כי בעזרת המחיה חיים יתבארו הדברים במקומם למושבותם על סדר התלמוד, ולפיכך אם יבקש האדם יותר ימצא במקומו כי באמונה דברו מה שדברו. ואלה הדברים אשר חשבו מחשבת און על חכמי עולם:

הראשון אומרים, כי בא במשנה ובתלמוד דברים שהם הוספה על תורת משה, כמו שתקנו נטילת ידים ועירוב תבשילין וכיוצא בהן. גם גרעו מן תורת משה, כי המצוה ארבעים יכנו והם אומרים להכות אותו מספר ל"ט. השני אומרים, כי לא זה בלבד שהוסיפו וגרעו, אבל הם עברו חוק ומשפט בדברים הרבה שאינם לפי הדעת והשכל, וקרבו לעשות מה שלא יעשה והרחיקו מלעשות מה שראוי להיות נעשה. השלישי שאמרו כי הוציאו דברים מן התורה אשר לא יסבול הדעת לפרש כך, ובכלל הזה שרחקו מן דקדוק הלשון והמבטא. הרביעי שאמרו כי נמצאו דברים בתלמוד בהגדה שאמרו על אדון הכל דופי ח"ו, ועל דברים אלו יניעון ראש ירמזון באצבעותן נותנין דברי חכמים פלסתר. החמישי אמרו כי באו בהגדה בתלמוד דברי הבאי ואין בה ממש. הששי שאמרו כי היו רחוקים מן החכמות כמו חכמת מרוצת שמים והטבע. השביעי שאמרו כי העבירו משפט ודין אשר אינם חכמים לנקמה מהם לביישן, וכן העבירו משפט אשר לא מבני ישראל המה דברו עליהם כרצונם, ודבר זה אין ראוי ואין נכון לעשות מכ"ש חכמים אשר אוהבים האמת. ולכן אחר שבארנו בחבור תפארת ישראל מה שראוי לבאר מעניין התורה שבכתב והמצוה שבה עד שיצא כנוגה צדקם, הנה בזה החבור נבוא לבאר דרכי תורה שבעל פה ולהסיר לזות שפתים מחכמי עולם. כי המבזה את החכמים הוא בכלל מי שאומר אין תורה מן השמים, ולברר דבריהם מה שבא בתלמוד הקדוש מה שנראה להם זרים. ולכך באר מים אשר חפרו עבדי אלקי אברהם תלמידי משה בחכמתם, מקור נמשך מעדן להשקות כל פני האדמה, ממנו יחיו כל אשר בו רוח ונשמה, אותו חקקו שרים במשענת תבונתם, עליו רבו ויסתמו אותו בקנאתם, ומקורו הטהור השחיתו, וברגליהם אותו רפסו, ומימיו הזכים קלקלו, ומקורו החריבו ודללו, ואת האבן על פי הבאר גללו, מבלתי ישקו רועי צאן נדחה, כי מן הבאר הזה ישקו הרועים וממנו רוחם נחה. ועתה הרחיב ה' לנו להסיר האבן מעל פי הבאר, וכל צרורות ממנו לבער, עד כי יעלו מימיו מעלה מעלה, ויכסו כל גבעה תלולה, והיה לנחל שוטף כלה. ולכן שם החבור הזה נקרא באר הגולה, כי איש נבון דלה ידלה, ולבארות שבע נחלקים, יפוצו מעינותיו למרחקים, והשבח לרוכב שמים, כי בעזרו מצאנו מים חיים, ולבעל ההודאות תודה כי מצאנו מים, בבאר שבע אשר ליהודה: